

INFORMACIJA

SURASTA KARELO JANÁČEKO
DISERTACIJA APIE DONELAIČIO
KIRČIAVIMĄ

Brno Masaryko universiteto baltistams 2007-ųjų lapkritį netikėtai pavyko surasti svarbų baltų kalbotyros darbą – Karelo Janáčeko disertacijos *Přízvukování u Donalitia* (Donelaičio kirčiavimas) rankraštį. Apie šią studiją iki šiol beveik nieko nebuvo žinoma, lituanistinėje literatūroje apie ją terasta viena kita užuomina.¹

Profesorius Karel Janáčekas (1906–1996) buvo viena ryškiausių čekų klasikinės filologijos asmenybių. 1924–1928 m. jis studijavo kalbotyrą ir klasikinę filologiją Brno universitete, kurį laiką jame ir dirbo (1945–1946). Vėliau įsidarbino Olomoucės Palackio universitete (1946–1961), kuriame vadovavo Klasikinės filologijos katedrai. Nuo 1961 m. iki išėjimo į pensiją 1973 m.

¹ Žr. Algirdas Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija (1940–1980 m.)*, Vilnius: Mokslas, 1982, 184t. Čia rašoma, kad O. Hujerio vadovaujamas Janáčekas 1928 m. parašė disertaciją apie Donelaičio kirčiavimą (paskelbta nebuvo). Šis kalbininkas baltistikos problemas kiek lietuš ir vėlesniuose darbuose, 1958 m. dalyvavęs diskusijoje baltų ir slavų kalbinės vienybės klausimu (cit. veik, ten pat). Taip pat plg. Hana Jechová, Daug pasakantis kūriny, *Pergalė* 1, 1964, 45t.

dirbo Klasikinių studijų katedroje Prahos Karolio universitete.²

Daktaro disertaciją *Přízvukování u Donalitia* Karel Janáčekas parašė 1928 m. Darbui vadovavo žymus čekų lingvistas Oldřichas Hujeris, oponentu buvo klasikinės filologijos profesorius Františekas Novotný. Disertacija buvo ginama 1928 m. birželio 22 d. Masaryko universiteto Filosofijos fakultete Brno, egzamino protokolas bei disertacijos recenzijos – vadovo ir oponento – saugomos Masaryko universiteto archyve.³ Karelo Janáčeko disertacijos rankraštis saugomas Masaryko universiteto Filosofijos fakulteto bibliotekoje (signatūra d 379). Rankraščio apimtis – 59 didelio sąsiuvinio formato (kiek didesnio nei A4) lapai. Tekstas rašytas ranka, juodu rašalu, esama keliolikos pataisymų pieštuku.

Savo analizės tikslą Janáčekas suformulavo labai paprastai: „Šio darbo tikslas – tiksliai aprašyti visų kalbos dalių kirčiavimą Donelaičio raštuose bei nustatyti, kiek jis sutampa ar nesutampa su šiandieninės bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo tendencijomis.“ („Úkolem této práce je, zjistiti

² Išsamiau apie K. Janáčeką žr.: R. Hošek, Za profesorem Karlem Janáčkem, *Listy filologické*, 119 (1–4), 1996, 224t. Internet: <http://urls.ff.cuni.cz/janacek/uvod.htm>

³ A2 Filozofická fakulta – Rigoróza, kart. 5/7.

podrobně místo přízvuku všech kategorií slovních u Donalitia a stanoviti shody, po př. neshody s přízvukovými poměry ve spisovné litevštině dnešní“; p. 1).

Donelaičio kalbą Janáčekas analizuoja remdamasis Nesselmanno parengtu jo raštų leidimu (1869). Apie to meto bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo tendencijas čekų mokslininkas sprendė remdamasis Niedermanno–Senno–Brenderio žodynu.⁴ Kadangi šis 1928 m. dar nebuvo išleistas visas (1926 m. buvo išspausdinti tik 3 pirmieji sąsiuviniai), Janáčekas sėmėsi medžiagos ir iš Fridricho Kuršaičio žodynų (1870, 1874; 1883).

Disertaciją sudaro trys dalys: „Įvadas“ (Úvod, p. 1–9), „Aprašomoji dalis“ (Část popisná, p. 10–74) ir „Analizė“ (Rozbor, p. 75–110). „Įvade“ nusakoma analizuojamos medžiagos apimtis (visi turimi Donelaičio tekstai), pristatoma analizės metodika, aptariama pasirinktosios temos tyrinėjimų padėtis. „Aprašomojoje dalyje“ pateikiama analizuojama medžiaga: Donelaičio kalbos pavyzdžiai grupuojami kalbos dalimis, labai kruopščiai surašomi visi nustatyti kirčiavimo dėsniumai bei probleminiai atvejai. „Analizėje“ sprendžiami sudėtingesni kirčiavimo atvejai (kai turima medžiaga neleidžia daryti aiškių išvadų) bei formuluojamos bendros Donelaičio kalbos kirčiavimo tendencijos. Karelo Janáčeko darbui būdingas itin išsamus tyrinėjamų kalbos faktų aptarimas – turima medžiaga panaudojama iki pat galo, nė vienas atvejis nepaliekamas be dėmesio. Šis kruopštumas

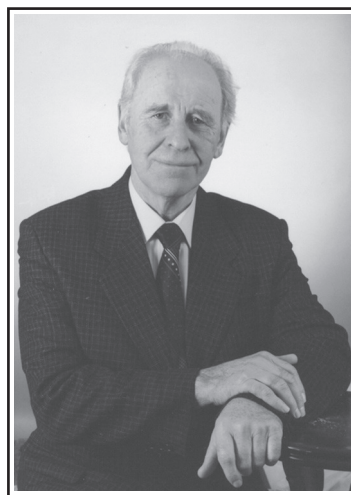
⁴ M. Niedermann, A. Senn, F. Brender, *Wörterbuch der litauischen Schriftsprache. Litauisch-Deutsch*, sąs. 1–3, Heidelberg, 1926.

itin svarbus tyrinėjant ne tik Donelaičio kalbą, bet ir apskritai kūrybą.

Disertacija *Přízvukování u Donalitia* niekuomet nebuvo išspausdinta. Pats Karelas Janáčekas vėliau susitelkė ties klasikinės filologijos studijomis, o baltistinius dalykus paliko kiek nuošalyje. Turbūt dėl šių dviejų priežasčių jo disertacija iki šiol nebuvo patekusi į baltistų akiratį. Juo labiau privalu šį įdomų darbą kuo greičiau pristatyti Lietuvos akademinei bendruomenei. Šiuo metu Brno Masaryko universiteto Kalbotyros ir baltistikos institute svarstoma galimybė parengti Karelo Janáčeko disertaciją spaudai.

Vaidas ŠEFERIS
[seferis@phil.muni.cz]

KAZYS MORKŪNAS

(1929 03 04–2008 03 29)

2008 metų kovo 29 dieną Amžinybėn išėjo vienas žymiausių dabarties lietuvių dialektologų Kazys Morkūnas. Tarmės buvo Jo